

Marjolijn van Heemstra
In ime mu bo

Za Eyseja in seveda tudi za Davida

»In talking about the past we lie with
every breath we draw.«

William Maxwell, *So Long, See You Tomorrow*

*

Če ne bi dopolnila osemnajst let dvanajst let po tem, ko je daljni stric v pritlični hiši v Španiji pričakoval svoj konec, če ta ne bi bil brez otrok in če se ne bi v njem tik pred smrtjo vzbudilo domotožje po življenju, ki ga ni nikoli imel, če ne bi ravno iz tega razloga svojega prstana, edinega kosa nakita, ki ga je imel, poslal moji babici z navodilom, naj ga podari nasledniku, ki bo nosil njegovo ime, če mi babica ne bi pozabila kupiti darila za osemnajsti rojstni dan in če je ne bi jaz obiskala ravno tistega dne, če se ne bi ta živčno razgledovala naokoli, iščoč nekaj, kar bi vsaj približno spominjalo na darilo, če se ji pogled ne bi ustavil na črni usnjeni šatuljici, v kateri je prstan že dvanajst let čakal na pravi prst, če si ne bi naprtala obljube, zaradi katere bo moja prva nosečnost v celoti posvečena bombnemu napadu, ki se je zgodil 5. decembra 1946, bi ta zgodba ostala majcen, kot ogledalo gladek mit, kot je bila vseh sedemdeset let poprej.

Še 27 tednov

»Ime mu bo Frans,« rečem, »Frans Julius Johan.«

Ob jakosti svojega glasu se zdrznem.

D se smeji. »Čisto blizu stojim, ni ti treba vpiti.«

Odpre vrata avtomobila. »Ti pomagam?«

»Noseča sem, ne invalidna.«

Muzaje se stopi na voznikovo stran. Preden sede v avto, dvakrat potrka po strehi. Vraževerje. D verjame, da se moraš tedaj, ko se ti nasmiha sreča, bati nesreče. Rada bi si končno oddahnila. Negotovi tedni so mimo, srce bije, otrok raste. Toda z občutkom olajšanja se mi je v prsih ugnezdil strah, ki mi polzi po telesu, vse odkar sem na testu nosečnosti uzrla svetlo modri križec. Zdi se, da skupaj z dojenčkom v meni raste tudi grozeča praznina. Velika in bela kot zemljevid Antarktike, ki mi ga je lani za rojstni dan podaril prijatelj. Gromozanska ploskev z imenom levo zgoraj, merilom desno spodaj in ničimer drugim. Nobene poti, nobenega jezera, nobenega naselja. Za prijatelja je bil to najboljši zemljevid, kar jih je kdaj videl, mene pa je ob njem zmrazilo. Vse odkar odštevava tedne, si iz glave ne morem izbiti te beline, te zastrašujoče zmesi nečesa in ničā.

Zlezem na sedež, od parajoče bolečine stiskam zobe. Šele trinajsti teden nosečnosti, pa že nestabilna medenica. D se zvali na sedež zraven mene in pokaže na knjižico, ki jo stiskam v dlaneh. »Daj, še enkrat mi jo pokaži.« Skupaj si ogledujeva slike, ki jih je za naju natisnila zdravnica (»Nove slikice vajinega otročka!«), potem ko je poimenovala vse svetle madeže na ekranu. Roka, želodec, utripajoče srce, najin otrok, ki se je razkrival skozi sijoče madeže. Ubogljivo sem prikimavala, ne da bi v kateri od oblik, ki so lebdele v temi, prepoznala karkoli človeškega. Videti so bile prej kot primitivna bitjeca v prajuhi. Fotografije v knjižici me spominjajo na v meglice potopljeno nočno pokrajino. D lista po knjižici, vem, katero sliko išče, tisto z dvema dolgima madežema (noge) in izboklinico med njima. Fotografijo, ob kateri je zdravnica vzkliknila: »Tole je nedvomno sin!«

D si je oddahnil. Misel na deklico ga je plašila. Deklice so preveč ranljive. Moj strah je ravno nasproten. Fantje, tako sem nekje prebrala, pogosteje umrejo nesmiselne smrti – voznja, alkohol, vojna, petarde, pretepi.

»Tiho,« sikne D. Ključ vstavi v vžig in nastavi radio na 10 Gold, svoj najljubši program. Ko najde fotografijo, s prsti sledi obrisom madežev in zadovoljno brunda z Eltonom Johnom. Zazrem se v dlani, v debel zlat prstan z modrim kamnom, ki mi ga je babica ob osemnajstem rojstnem dnevu s svečanim izrazom na obrazu nataknila na sredinec in od mene izsilila obljudo, da bom prvorojenca poimenovala po družinskem junaku, prvem lastniku tega prstana. Njegovo ime je izgovarjala, kot da bi razkrivala skrivnost. Frans Julius Johan. Takrat sem prvokrat slišala njegovo pravo ime, poznala sem samo vzdevek, ki mu ga

je nadela družina: bratranec bombaš. Junak odporniškega gibanja, ki je leto dni po koncu vojne izvedel smrtonosni napad na neobsojenega NSB-jevca, pripadnika nacionalsocialističnega gibanja, ker se ni mogel sprijazniti z dejstvom, da ta ni bil kaznovan. Njegova zadnja želja, je rekla babica, je bil prstan na prstu soimenjaka. »Ta reč že dvanajst leta počiva v predalu. Lahko čakamo vso večnost, dokler se v družini ne bo končno rodil kdo z njegovim imenom, lahko pa ga preprosto dam tebi, v zameno za obljubo, da boš prvorojenca poimenovala po njem.«

»Ime mu bo Frans.« Spet ta čudni, gromki glas.
»Frans Julius Johan.«

D razigrano pogleda izza knjižice. »Mar ni to ena tistih stvari, o kateri se odločaš več mesecev?«

Odkimam. Nobenega dvoma ni. »Poimenovala ga bova po bratrancu bombašu. Tem časom malo požrtvovalnosti in poguma ne bo škodilo.«

D mi nameni začuden pogled. »Ti to resno? Mislil sem, da je to s tem imenom, s tem bratrancem bombašem, prej ...« išče pravo besedo, »dobra zgodba, nekaj, kar pripoveduješ na zabavah. Nisem vedel, da si tega res želiš.«

Prav ima. To je bila tovrstna zgodba. Izvrstna anekdota med napol pijanimi razpravami o nasilju in pravičnosti, zgodba junaka, po katerem bom poimenovala sina, nekega dne. In če smo čisto pošteni, sem s svojo imenitno družinsko dediščino pogosto poskušala osupniti sogovornike, ki so me spraševali po vpadljivem prstanu na sredincu. Petnajst let je bila to neobvezujoča zgodbica in bratranec bombaš je bil tako daleč in tako nestvaren kot sin, ki ga bom nekoč poimenovala po njem. Eden, ki je že odšel,

in drugi, ki še ni prišel. Obstajala je samo zgodba, ki je povezovala obe skrajnosti. Zdaj pa, ko se sin iz možnosti spreminja v veliko, neznano resničnost, potrebujem mit. Ime, ki bo poskrbelo za pravilna razmerja, zgodbo, ki bo zapolnila belo praznino. In to je popolna zgodba. Junak kot izhodišče za mojega sina.

Spet se zazrem v fotografije in za hip v temi zagledam lebdeči bratranca bombaša. Posrkanega v zgodovino, hlepečega po svetlobi in življenju. Ne da se mi D-ju razlagati o Antarktiki. Nočem uničiti dne s strahom pred neznanim. D zažene avto in zapelje s parkirišča.

»To je bila njegova zadnja želja,« rečem.

»Ampak saj je vendar že skoraj trideset let mrtev.«

»Babici sem obljubila.«

»Prav tako mrtva,« odkimava D.

»Zakaj si tako proti?«

»Veliko lepših imen poznam.«

»Ampak meni gre za zgodbo za tem imenom.«

»Pa saj o njem ne veš praktično nič.«

Najino v meglice potopljeno pokrajino odložim na armaturno ploščo.

D ima zopet prav. Vse, kar vem, lahko spravim v en sam stavek. Junak odporniškega gibanja na miklavževo nekdanjemu NSB-jevcu prinese kot darilo zavito bombo.

Pišem »bomba«, a v družinski legendi je bila ta zmeraj »bombica«, NSB-jevec »kolaborant« in bratranec bombaš »falot«. Zgodovino je pri življenju držala generacija mojih starih staršev, ki so zgodbo ponavljali ob vsaki priložnosti, vsakomur, ki jo je bil pripravljen poslušati. Falot kolaboranta preseneti z bombico.

Zgodba, polna pomanjševalnic, ki jim je babica dodala še rimo: setev, žetev.

Prav ona mi je pri mojih sedmih letih prvič povedala zanj. Bili sva v Haagu, na poti k eni od njenih stotero prijateljic, ali pa sva bili namenjeni v veleblagovnico, še sama ne vem več. Mene je, kot edino od svojih desetih vnukov, pogosto jemala s seboj na izlete. Najbrž zato, ker sem bila otrok, ki se je z nekaj barvicami in papirjem brez težav za kakšno uro zavlekel pod mizo, pa tudi zato, ker so me poimenovali po njej. Vidno je uživala, vsakič ko me je komu predstavljala. »Tako kot jaz!« je vzkliknila tedaj, kot da bi jo vsakokrat znova presenetilo dejstvo, da zraven nje stoji manjša verzija nje same. Ne vem, ali sva se slučajno znašli na kanalu Prinsegracht ali sva se tja pripeljali namenoma, toda na lepem sva stali pred hišo, babica mi je pokazala vrata, pri katerih je bila vročena bombica, in mi povedala zgodbo o družinskem junaku. Opozorila me je na barvo pročelja, ki je bilo nekaj odtenkov svetlejše od sosednjih hiš. »Vidiš, to hišo so morali ponovno zgraditi.« Pripoved je zaključila z vedrim »vse se vrača, vse se plača«. Jaz sem imela sedem let in nisem imela pojma, kdo kaj vrača in kdo kaj plača, a sem pokimala, ker je zvenelo kot nekaj, kar drži. Moč čiste rime, bom doumela kasneje. Bik in štrik. Dela in jela.

Od tistega dne dalje sem zgodbico o bratrancu bombašu redno ponavljala, in z vsako ponovitvijo je pridobivala nove detajle.

V šestem razredu sem na podlagi zgodbe pripravila tudi docela izmišljen govorni nastop. »Kolaborant« se je v moji različici spremenil v ducat NSB-jevcev, ki so na

miklavževo skupaj odprli darilo mojega super strica, nar kar so se – štiri, tri, dve, ena – razleteli na tisoče koščkov. Vadila sem doma pred ogledalom: počasno odštevanje, z glasom, polnim zadrževane napetosti, nato pa eksplozija. S pretiranimi, dramatičnimi gibi sem se – štiri, tri, dve, ena – vrgla na tla, kjer sem v mrtvaški poziciji čakala na aplavz. Dobila sem štirico v spričevalo in stoječe ovacije v razredu. Sorodstvena vez z junakom takšnega formata mi je prinesla tudi nekaj mesecev trajajočo zvezo z najbolj priljubljenim fantom na šoli. In čeprav je šlo predvsem za splet naključij – rojstni dan, pozabljeno darilo, smrt dvanajst let poprej –, se mi je dedovanje prstana na moj osemnajsti rojstni dan zdelo nekaj povsem logičnega. Zgodovinska pravičnost, čista rima.

»In?« me sprašujoče pogleduje D. Zapeljeva v najino solesko. Brez težav manevrira avto po ozkih uličicah.

Morda se je nespametno oklepati starega junaka, rime iz otroštva. A ko me D vpraša, katero sliko iz knjižnice bova obesila na hladilnik, pod popkom spet začutim raztezajočo se praznino.

»Res ne vem veliko. Bom pa poskusila izvedeti.«

D raztegne usta v velik, nalezljiv nasmeh, prav tisti, ki mu je prinesel vlogo v reklami za bombone Mentos, s katero se že pet let pojavlja v najbolj gledanih televizijskih terminih. *The Freshmaker*. Rada imam ta nasmeh, to brezskrbnost, s katero mi reče, da naj potemtakem z iskanjem začnem čim prej.

Še 26 tednov

Kje se začne junaška zgodba? S premaganim zlom? Z dejanjem? Z junakom? S pogumom, ki je potreben, da storiš, kar je treba, in na kocko postaviš svoje življenje? In kje se prične pogum? S krivicami? S strahom? Z željo ta strah premagati, si ga ogledati pri dnevni svetlobi, reči: ni me strah?

Da bi se prikopala do informacij o življenju bratranca bombaša, pokličem najstarejšo teto. Moj klic sproži cel tamtam dobro preskrbljenih starčkov, ki so poznali bratranca bombaša ali ki poznajo ljudi, ki so ga poznali. Novica o mojem poizvedovanju se neznansko hitro razširi po čajnih kuhinjah oskrbovanih stanovanj in kantinah golf klubov.

Vsak dan me doseže nov košček informacij, po telefonu, e-pošti ali preko staromodnih pisem. Ustvarim dve mapi: »Dejstva« in »Ostalo«. V prvi se znajde en sam dokument, ki obsega zgolj nekaj stavkov. Frans Julius Johan se je rodil leta 1909 v Haarlemu in preminil leta 1987. Bil je mrzli bratranec mojega dedka. Imel je dve starejši sestri, ki sta medtem že umrli, njegov oče je bil

vojak, mati je mlada umrla. Zaposlen je bil kot svetovalec pri amsterdamski steklarni in kot predstavnik Citroëna. Po vojni je postal načelnik motorizirane enote v haaški kasarni. Skoraj vse, kar prejmem, sodi v drugo mapo, med pisano zbirko dokumentov: spomini, govornice, nepovezani okruški s praznimi vrsticami vmes.

Otroci njegovih sestra – najbližji sorodniki – o njem vedo še najmanj. Bratranca bombaša so videvali redko. Njegovi nečaki in nečakinje mi ne znajo povedati nič o napadu. Spomini nanj živijo predvsem na robu, med daljnimi sorodniki in bežnimi znanci. Kot da bi bila določena odmaknjenost predpogoj za bližino.

Nekdo mi pove, kako je Frans plaval okrog ladje, na kateri je živel – s počasnimi zamahi, kot lena žaba –, spet nekdo drug, kako je na rallyju v Monte Carlu leta 1936 skoraj storil svoj konec, nekdo z gotovostjo zatrjuje, da je bil Frans zaradi napada obsojen in da se je v zaporu v Leeuwardnu s pestmi vrgel na kamerada, ki je sedel, ker se ni hotel boriti v Nizozemski vzhodni Indiji (Frans je dezertirje imenoval »komunistične smeti«), spet nekdo drug je prepričan, da se je obsodbi izognil, da ga je pomilostila sama kraljica Juliana, nekdo pravi, da je v zaporu poskušal storiti samomor. Nečakinja mojega deda Fransa opiše kot pravega Casanovo, postavnega in temnolasega »haarlemskega lomilca ženskih src«. Eden od stricev pravi, da je bil nizek in nabit. Fotografij nima nihče.

Ugotovim, da obstaja več različic legende o bombici. Dobrodušni stric je prepričan, da je NSB-jevec umrl na mestu. »Poleg tega je bil gospod že v letih,« reče v upravičujočem tonu. Škandalov željna teta mi pove, da je

NSB-jevec po eksploziji hudo ranjen obležal na pločniku ob kanalu, kjer se je še več ur boril za življenje. Nekdo reče, da je Frans opravil nalogo v imenu oblasti, spet drugi, da po napadu nikoli več ni spregovoril niti besede. Vsaka različica ima svojo barvo in okus, z dvema nespremenljivima glavnima sestavinama: Fransovim junaštvom in zlobneževu zasluženemu smrtjo. Čemu je prstan poslal ravno moji babici, ne ve nihče. Verjetno je odločilno vlogo odigral njen položaj v družini. Moja babica je bila kot pajek v mreži, znala je poskrbeti za vse. Tudi za dediščino.

Na plano prihajajo podrobnosti, ki njegovo življenje preko najbolj nepričakovanih krajev in oseb povezujejo z mojim.

Zahajal je v amsterdamske kavarne, v katerih sem bila tudi sama, se sprehajal po nabrežju, po katerem sem vsak dan kolesarila v šolo. Stanoval je v ulici tik za hišo, kjer sem sama šestdeset let zatem najemala svojo prvo sobo. Nekdanja kasarna, v kateri dobra prijateljica že leta najema atelje, se izkaže za kraj, na katerem je Frans po vojni pričel vojaško kariero. Izgubljam se po hodnikih, po katerih je nekoč moral stopati tudi sam, si prvič podrobneje ogledujem dolgočasne sive zidove in si predstavljam, da se je Frans dotikal prav teh ploščic, hodil po točno teh tleh. Skozi okno na skrivaj pokadim cigareto (zadnjo, čisto zadnjo!) in se spomnim polžev na babičini terasi pred davnimi časi. Kako so drseli čez ploščice, po zemlji, čez rože, na videz od nikoder, namenjeni nikamor, a takoj ko je posijalo sonce, so se zasvetlikale sluzaste sledi, ki so povezovalle postanke njihovih počasnih poti. Posijalo je sonce in povsod se svetlikajo sledi.

Z D-jem greva na upravno enoto, priznati mora plod. V čakalnici se smejiiva tej absurdni ubeseditvi, plod, kot da bom rodila banano. Pri tem istem okencu bova morala kmalu, ko bo plod postal človek, prijaviti tudi ime.

D še zmeraj ni prepričan o imenu. Pravi, da je po svetu hodilo kar nekaj junakov. Floris. Willem. Maurits.

»Ampak ta junak je naš,« rečem.

»Tvoj. Ti je sploh všeč to ime, Frans?«

»Pa saj ne gre za to. Ustreza. Prav je.«

D odgovarja, da ime na koncu zmeraj ustreza, da ime deluje tako kot usnjen čevelj, ki se prilega stopalu.

Jaz pa mislim, da je ravno obratno. Človek mora zrasti v svoje ime. Ime je stopalo.

»Preveliko reč delaš iz tega,« pravi D.

»Saj to je velika reč.«

Dlan mi položi na trebuh. »Deset centimetrov ni ravno veliko.«

»Ampak saj raste. Vsako sekundo je večji. Čez osemnajst let bova imela pred seboj dva metra človeka.«

Številke na ekranu se zamenjajo, na vrsti sva. Uradnik za osvetljenim okencem naju vpraša, kateri priimek sva izbrala. D mi nameni sprašujoč pogled: »Mojega, najbrž?« Pokimam. Zdaj sva zmenjena. On priimek, jaz ime. D se podpiše in uradnik nama čestita: »Zdaj je otrok tudi uradno od obeh.«

Doma pospravljava nastlan kabinet, ki bo postal otroška soba. D je prepričan, da ima pri imenu pravico do veta. Jaz se ne strinjam. Razdraženo vpraša, zakaj morava otroku sploh dati kakršnokoli ime.

»Ker je to nekaj oprijemljivega. Okvir, zgodba, v katero vstopiš.«

»In čemu ravno ta zgodba?«

»Ker je dobra, najbolj pomirjujoča zgodba, kar jih imam.«

Z izbiro besed presenetim celo samo sebe. Pomirjujoča – pa je res? Kot otroka me je ta zgodba navdajala z upanjem, da obstaja pravičnost. Kazen in nagrada. Gotovost, da dobro vselej premaga zlo.

»Še rodil se ni,« zavzdihne D, »pa ga že hočeš miriti.«

Pokimam. »Tako nekako, ja.«

»Ali skušaš pomiriti sebe?«

»Želim si moralni kompas, ime, po katerem lahko krmariš.«

»Pa saj gre samo za otroka, ne za neosvojeno ozemlje.«

Ne povem, da ga sama občutim natanko tako.

D zmaje z glavo, zamomlja nekaj o hormonih in prične privijati veliko starinsko zibko, ki sva jo prejšnji teden pobrala pri teti in ki jo sam imenuje »zibka groze«, ker ga s kombinacijo pokajočega temnega lesa in obledelega roza cvetličnega blaga nad vzglavjem plaši.

Še 25 tednov

Dojenček zdaj meri približno enajst centimetrov, na spletnih straneh za mame kraljujejo slike avokadov in granatnih jabolk, ki ponazarjajo njegovo velikost. Pišejo, da so njegova ušesa sedaj že na pravem mestu in da je pokrit s puhom. Nohti mi rastejo tako hitro, da si jih režem vsakih nekaj dni. Okrog popka mi poganjajo dolge, temne dlake. Moški hormoni, pojasni ginekologinja. D me kliče volkulja in se pretvarja, da ga je strah, ko zvečer vstopim v spalnico. Mogoče pa se niti ne pretvarja.

Trebuh se mi napenja, še pred tednom dni sem bila videti zgolj malce porejena, zdaj sem že več kot očitno noseča. Po vseh knjigah in spletnih straneh sodeč bi to moralo biti najboljše obdobje nosečnosti. Drugi trimeseter – slabost je mimo, trebuh še ni prevelik – jaz pa se moram vsako jutro iztrgati iz živega blata, preden lahko normalno začnem dan. Moje okončine so težke in razmočene, kot da mi kri po žilah teče počasneje kot sicer, jočem zaradi bedarij – včeraj na primer zaradi povoženega avokada, ki je ves zelen in mehak in nemočen v dežju ležal na kolesarski stezi, enajst centimetrov, me je prešinilo, enajst povoženih centimetrov.

Že nekaj dni se mi zdi, da čutim dojenčkove brce. Če je verjeti knjigam in spletnim stranem, bi morala čutiti »metulje, ki plahutajo vzdolž notranjih sten trebuha«, ali »žgečkanje pod popkom«, a to, kar čutim, nima nič skupnega z žgečkanjem, to je grmenje vulkana, to so majcene, pridušene eksplozije, to je grozeče brbotanje. Urediti bi si morala babiško nego, privzdigniti posteljo, obvestiti zavarovalnico; nekaj smešnega je na tem, vsi ti opravki za enajst centimetrov človeka.

Ko ginekologinja prične govoriti o možnostih lajšanja bolečine med porodom, bi ji najraje rekla, da gre za napačno, da sem noseča z idejo, da v mojem otečenem trebuhu gotovo ni pravega človeka. Brbotanje pod popkom ne more naznanjati resničnih nog, ki bodo nekoč hodile po našem planetu, v levo in v desno, ki bodo sledile napačnim potem velikanskega, kaotičnega življenja. Rada bi ji rekla, da bo, če se bo že res kaj rodilo, to nekaj veliko preprostejšega. Nekaj s srcem in, kdo ve, morda celo z nekaj človeškimi potezami, sicer pa s samo začasno prisotnostjo. Nekaj mehkega, oblika in toplota, nekaj, kar kmalu zatem izgine.

Toda edino, kar izginja, sem jaz sama, počasi in zagotovo odstopam prostor dojenčku. Okrog mene se ovije plast maščobe, večje prsi posrkajo moje prsi, večja stopala moja stopala.

Polžje sledi se še zmeraj svetlikajo. Stari stric mi pove, da je Frans v tridesetih letih trgoval s cigarami in da je liste tobaka kupoval v dražbeni hiši v Nesu.

Vprašam ga po hišni številki te dražbene hiše.

»Pojma nimam,« mi odgovori, »vem samo, da so ji pravili Frascatijev pekel, ker je bilo v njej tako vroče in zadušljivo in ker so se trgovci kar pulili za najboljše liste tobaka.«

Frascati. To je stavba, ki so jo v sedemdesetih preuredili v gledališče, v katerem sem zdaj zaposlena.

Ko pričnem po predstavi o pozabljenih junakih osvobodilnega boja upokojeni prostovoljki razlagati o raziskovanju in neumnem Frascati naključju, me ta osuplo pogleda.

»Napad na miklavževo?«

Pokimam.

»Možakar, ki je z nožem med zobmi preplaval reko?«

»Ne; ali pa, le da sama nisem o tem nikoli nič slišala.«

»Saj mogoče pa ni res.«

»Kaj?«

»Se je ta napad zares zgodil?«

Primem jo za roko, jo pospremim do gledališke kavarne in jo posedem na stol. »Povejte mi, kar veste.«

»V mojem razredu je bil fant, ki se je med odmorom velikokrat važil z zgodbami o svojem stricu,« začne. »Mislim, da ni šlo za njegovega pravega strica, temveč za brata primožene tete ali nekaj takega. Pripovedoval je o tem, kako je med vojno z nožem med zobmi preplaval na drugo stran reke, kjer naj bi ga čakali *engelandvaarderji*, prekomorci, ki so med vojno zapuščali okupirana ozemlja in na lastno pest pluli proti Angliji, da bi se tam priključili zavezniškim silam. Ko je priplaval na drugo stran, je ugotovil, da so bili izdani, zaradi česar je po vojni preoblečen v Miklavža na miklavževo izdajalca ubil. S tem istim

nožem in mitro na glavi. Sošolcu ni nihče verjel, ker je bil važič. Še leta smo ga zafrkavali s tem. Če želiš, se lahko pozanimam, kje stanuje.«

»Prosim,« rečem, »lepo prosim.«

Naslednje jutro me pokliče, da bi mi dala številko Elizinega nečaka. Eliza je bila bombaševa najstarejša sestra.

K me nekaj dni zatem sprejme v majcenem oskrbovanem stanovanju v Baarnu. Brat njegovega očeta je bil poročen z Elizo. K je Fransa srečal zgolj dvakrat; če je prav razumel, se Frans in njegova sestra nista najbolje razumela. Od obeh srečanj se spominja le tega, da je bil Frans visokorasel. »Pa še to se mi je morda samo zdelo,« se popravi, »ker sem bil tedaj sam še majhen.«

Vprašam ga po zgodbi o reki in nožu. »To zgodbo nam je nekoč povedala Eliza,« reče. »Prvič in zadnjič, da sem jo slišal reči karkoli o svojem bratu. Vsega skupaj ni bilo več kot nekaj stavkov, in pri tem je tudi ostalo. Ko sem ji zastavil dodatna vprašanja, se je jezila.« Da je bil bombaš preoblečen v Miklavža, si je izmislil sam, prizna. »Zdelo se mi je dobro za zgodbo.« Eliza ni nikoli spregovorila o napadu. Ve samo, da se je zgodil in da je bombaš zaradi njega pristal v kehi, nič več kot to.

Posebej zame je na klubsko mizico ob kavču razstavil cel kup prastarih albumov. V njih ni niti ene Fransove slike. Celu uro me vodi od ene do druge predvojne razredne fotografije in čez petdeset let počitniških posnetkov. Trudim se potrpežljivo slediti podobam, s presihajočim upanjem, da bo beseda še nanesla na Fransa.

Ko prelistava vse albume, mi K postreže z vrelim čajem in na mizico položi škatlico čokoladic After Eight.

Njegove vodene oči se zapičijo vame. »Podobna si mu,« reče. »Enake oči, enaka tanka usta.«

Ob njegovi pripombi se zdrznem. V moji domišljiji je Frans dobil junaško obličje. Polne ustnice, ostre ličnice, markanten obraz, daleč od mojih ozkih, nedolžnih potez. Nikoli nisem pomislila na to, da bi z mojega obraza lahko odsevala materija, iz katere je bil zgrajen sam.

Vprašam ga, ali se spominja, kako je Frans govoril in se premikal, kako se je oblačil, kakšen je bil njegov pogled. K odkima, nobenih odgovorov nima več zame.

Če res nič ne ve, lahko tudi kar grem. Odpijem velik požirek čaja, opečem si usta. Še en požirek. Stran od tod hočem. Toda K mi ne dovoli kar tako oditi. Še preden popijem ves čaj, mi ga že dotoči in prične z monologom o svojem življenju. Dlje ko govori, manj simpatičen mi postaja. Ženske svojih let imenuje izsesane ostrige: ker so posušene in sive in zaudarjajo po ribah. Pravi: »Vse, kar je v mojem življenju šlo narobe, gre pripisati neumnosti drugih.«

Ko vstanem in naznamim, da ga nočem več zadrževati, reče, da najpomembnejšega še zmeraj nisem videla. Sprehodi se do komode pod oknom, iz predala potegne šop papirjev in jih položi na mizo. »Elizina življenjska zgodba, napisala jo je, tik preden je umrla.« Rada bi ga vprašala, zakaj mi to kaže šele zdaj, a domnevam, da je to namenoma prihranil za konec. Spet sedem in polna upanja pograbim šop papirja.

Sedem popisanih listov papirja A4. Eliza prične z opisom ranega otroštva v hladnem aristokratskem okolju, ki mi je znano iz drugih družinskih zgodb. Visoka

pričakovanja, malo nežnosti, hermetično zaprt svet, poln guvernanta in nekaj skrbno izbranih prijateljev. Piše o tem, kako sta se z bratcem Fransom v začetku stoletja v Zutphenu z oslovsko vprego vozila v šolo, kako so imeli starši nenehno opravka z družabnimi obveznostmi, zaradi česar so zanju s Fransom skrbele predvsem angleške hišne pomočnice. Piše o urah igre s princeso Juliano v palači Noordeinde in o tetinem dvorcu v Doornu, kjer je poletja preživljala z bratranci in sestričnami, dokler ga niso leta 1919 prodali Viljemu II., zadnjemu nemškemu cesarju, ki se je vanj zatekel po izgnanju in tam ostal do smrti. Na dolgo in široko piše o vojni, o zimi lakote in letih po njej, ko se je morala preživljati z najrazličnejšimi deli, ker je očetovo podjetje propadlo. Piše o svojih poteh, otrocih, vnukih, pastorkih in njihovih usodah. Piše o vsem mogočem, a niti z besedo ne omeni usodnega miklavževega. Niti besede o odraslem Fransu.

Zadovoljiti se moram s fantkom na oslovski vpregi. Ima majhen, resen obrazek, tako si ga predstavljam, v mornarskem kompletu, z ravno prečko, odsotnim pogledom. Privilegiran, sam sebi prepuščen fant.

Z mojimi očmi in mojimi usti.

Še 24 tednov

Vest o mojem raziskovanju je dosegla vse veje našega družinskega drevesa. Daljna teta me pokliče z novico, da je njen zet (zbiratelj starih knjig) prejšnji mesec na dražbi kupil škatlo, polno Fransovih stvari. »Zagledal jo je, niti sanjalo se mu ni, kaj je v njej, je pa na njej pisalo VAN HEEMSTRA 1945, zato jo je kupil. Ugani, kaj je bilo v njej!« Pomolči. Nočem ugibati, vedeti hočem. »Ne vem, kar ti mi povej.«

»V tej škatli,« spregovori, »je vse polno bombaševih fotografij in papirjev. Ta teden bom v Amsterdamu. Priplesla ti jo bom. Daj mi naslov.«

Še zmeraj v šoku ob slišnem oddrdram svoj naslov.

Teta zavzeto pripoveduje dalje, pove, da je bila škatla shranjena na podstrešju nekega zbiratelja starih dokumentov; da gre najbrž za vsebino predalov Fransove pisalne mize. Toliko vprašanj bi ji rada zastavila, a mi ne uspe izustiti nič razen osuplega momljanja. Frascati, sodelavka, zdaj pa še to. Teta S mi obljubi, da pride pojutrišnjem, in odloži slušalko.

»Strašljivo,« reče D, ko mu povem za telefonski klic. »Preveč naključij na kupu.«

Mene pa tovrstne neverjetnosti pomirjajo. Kakor da bi se bombaševa zgodovina priselala name kot vitičnjak, kot da bi zgodba izbrala mene, in ne obratno. Počasi polzi v moje življenje in se mu prilagaja, skrbi za to, da se rima.

Dva dni zatem teta S na najino jedilno mizo odloži svetlo rjavo škatlo. Tiskane črke na pokrovu so sicer napisane križemkražem, toda ime in letnica sta še razberljiva: VAN HEEMSTRA 1945. Previdno dvigne pokrov in mi pokaže kuverte, v katere je razporedila papirje. Davki. Zavarovanja. Prometne kazni. Fotografije. »Da ti vsaj malo pomagam. Prava zmešnjava je vladala med temi papirji. Kot da bi vse njegove predale naenkrat izpraznili naravnost v to škatlo. Morda je bilo to po njegovi aretaciji ali pa ko je sedel v zaporu. Moral je imeti nekoga, ki je poskrbel za njegove stvari.« Kdo bi to lahko bil, tega ni vedela.

S prsti oplazim kuverte, na neki način sem še zmeraj dopuščala možnost, da gre za neslano šalo, toda škatla je stara in obrabljena in teta je ob najdbi vsaj tako zaprepadena kot jaz.

Škatlo spet pokrije in reče, da sem zdaj dolžnica zgodovine in da moram to zgodbo priversti do konca. Prvikrat slišim, kako lep izraz je pravzaprav to: zgodovina kot nekdo, ki si mu lahko nekaj dolžan, kot živa prisotnost.

Takoj ko teta S odide, na mizo razstavim vsebino kuvert. Na hitro preletim datume na pismih in računih: končajo se decembra 1946, tik pred napadom.

Absurdno je videti datume, ki jih sama povezujem z vojno in koncentracijskimi taborišči, na povsem običajnih uradniških pismih. Tudi oktobra 1944 so ljudje

plačevali davke in kazni za prometne prekrške. Okupacijo Nizozemske sem zmeraj povezovala z anarhijo in kaosom, z nedelujočimi ustanovami. Toda novembra 1941 Frans sklene življenjsko zavarovanje za 71,3 guldna. V škatli je zbranih osemindvajset kazni za prometne prekrške. Na predvojnih cestah je očitno veljala omejitev hitrosti šestdeset kilometrov na uro; Frans je redno vozil osemdeset. Med okupacijo ni dobil nobene kazni za prekoračitev hitrosti, je pa sedemkrat narobe parkiral in enkrat vozil v napačno smer.

Mislil, da ima teta S prav, po aretaciji je nekdo moral izprazniti njegove predale in shraniti papirje, da bi mu jih lahko vrnil, ko bi bil spet na prostosti. Predaja, do katere očitno ni nikoli prišlo. Morda je prišlo do prepira ali pa sta med prestajanjem kazni izgubila stike. Ne vem, zakaj bi sicer kdo namenoma hranil te kazni in ta pisma. Najbrž so samo pozabili nanje, v škatli, ki je že leta samevala čisto zadaj v kaki omari, se selila na vedno nove naslove, samo zato, ker ni nikoli nihče pogledal vanjo. In tako je dočakala čas, ko so tudi najbolj vsakdanje reči iz predalov postale zgodovinski dokumenti.

Pod kuverto s kaznimi za prometne prekrške leži bela mapa, na katero je teta s črnim flomastrom napisala FOTOGRAFIJE (1911–1946). Obotavljam se. Zdaj zdaj ga bom prvič uzrla. Previdno odprem kuverto, vsebino razstavim na mizo.

Na vrhu je družinski portret iz leta 1911. Frans mora biti okrogli ciciban v beli čipkasti oblekici, ki sedi v naročju majhne ženske s čednim, a strogim obrazom, v naročju svoje matere. Zraven njiju stojita njegovi sestri, ob njiju pa

še njihov oče, visok in slok, z dolgimi, privihanimi brki. Na devetnajstih slikah se Frans iz cicibana spremeni najprej v temnolasega, jeznega fantiča, v najstnika, mladeniča. Z leti postaja njegov pogled vse bolj odsoten – skorajda neprijazen, ali pa si vse to samo domišljam?

Pod družinskimi fotografijami se skriva na ducate fotografij pokrajine, vojakov in avtomobilov. Odrasli Frans rad kot dandy pozira za volanom z vsakič drugo žensko na sovoznikovem sedežu. Od daleč je videti čeden, s temnimi lasmi in očmi, v lepih oblekah. Od blizu – na primer na fotografiji z vozniškega dovoljenja, ki je prav tako shranjeno v škatli – je njegov obraz kvečjemu povprečen, ne grd ne čeden, obraz moškega, ki brez avtov in lepih oblek ne bi pritegnil nobene pozornosti.

Sem mu res podobna, kot je zatrjeval K? Če bolje pogledam, res opazim nekaj podobnosti. Enak raven nos, tanka usta. Na večini fotografij je bombaš na počitnicah; s kovčkom na strehi avtomobila in zasneženimi vrhovi ali prazno plažo v ozadju.

Pod fotografijami najdem kuverto z ločitvenimi papirji. Leta 1938 je bila zakonska zveza med Fransom in Carolino pretrgana. Poročena sta bila šele slabi dve leti. On je dobil komodo, ona perzijske preproge.

Nenavadna izkušnja, ta izjemna in povsem nepomembna najdba. Kakšna je bila verjetnost, da bo škatla po sedemdesetih letih pristala ravno v mojih rokah, v rokah edine osebe, ki ji mit o bratrancu bombašu še nekaj pomeni? In hkrati: kaj za božjo voljo naj zdaj počnem s kupom kazni za prometne prekrške? Kaj mi zavarovalniški papirji lahko povedo o napadu? Kaj mi bodo davčne